

El Bisbe CARTAÑA i la repressió del 1939

per
Josep Clara

El doctor Josep Cartaña i Inglès, fill de les contrades tarragonines (Vilavert, 1875), fou nomenat i preconitzat bisbe de Girona —el 29 de desembre de 1933— pel papa Pius XI. Rebé la consagració de mans del cardenal Vidal i Barraquer el 22 d'abril de 1934 i el 6 de maig vinent efectuava la solemne entrada a la ciutat per possessionar-se del govern de la diòcesi.

Abans d'assolir l'episcopat havia desenrotllat diverses i múltiples activitats pastorals, docents i administratives en diferents llocs de l'església de Tarragona (*Seminari, Catedral, Cúria, Hospital, etc.*). Era canonge des del 1917 (1).

EL BISBE CARTAÑA I LA GUERRA

Arran dels fets subversius del 19 de juliol, el bisbe de Girona sortí del Palau Episcopal i es refugià a la mateixa ciutat, primerament en un assil de capellans, i després en una casa de la plaça del Carril. Tot seguit es traslladà a Barcelona, on entrà en contacte amb Ventura Gassol —també de les comarques tarragonines i conseller de la Generalitat—, qui el salvà de la persecució embarcant-lo cap a França.

De França passà a la zona «nacional», a Pamplona concretament, on residí durant gairebé tot el període bèl·lic fent costat a un altre tarragoní, el cardenal Gomà, arquebisbe de Toledo i primate d'Espanya. La seva postura davant els esdeveniments fou clarament favorable a l'Espanya representada per Franco, cosa que pot ser demostrada a través de diversos fets.

El primer podria ser la intervenció que protagonitzà per tal que el cardenal Vidal i Barraquer signés la pastoral de l'episcopat espanyol. El dia 5 de juliol de 1937 el bisbe de Girona li escrivia en un intent darrer per convèncer-lo: «Hace cinco o seis meses que defiendo la necesidad de su publicación: a) porque lo creo un deber del cargo; b) para orientación de propios y extraños; c) a fin de evitar falsas interpretaciones del silencio; d) porque más tarde podría ser peligroso o imposible variar el rumbo que marquen los acontecimientos, etc., etc.» (2). El cardenal, com se sap, no la signà —fou un

(1) Sobre la personalitat del bisbe Cartaña i la seva actuació a Girona, és il·lustrador el número extraordinari del **Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Gerona**, octubre, 1963. Es poden veure també els articles apareguts a **Revista de Gerona**, núm. 23 i, com a contrast, les notes crítiques que li dediquen N. J. ARAGO et alii a **Girona grisa i negra**, Barcelona, Edicions 62, 1972, ps. 173 i següents.

(2) R. MUNTANYOLA, **Vidal i Barraquer cardenal de la pau**, Barcelona, Estela, 1969, p. 600.

cas singular i lúcid—, però el document es féu públic i convertí l'alçament en croada (3).

En segon lloc podem esmentar la seva correspondència amb el govern de Burgos, la qual —per bé que no s'ha conservat completa— dona proves paleses d'adhesió als qui s'aixecaren contra la República (4). El 5 de desembre de 1938, Josep Cartaïa escriví a Serrano Suñer, ministre de l'Interior: «...esté cierto, Señor Ministro, de la agradecida y fervorosa adhesión de la Iglesia a Su Excelencia el Jefe del Estado así como de la ayuda que, cumpliendo su misión espiritual, prestará siempre al Gobierno para la mayor grandeza de España».

Les tropes vencedores entraren a Girona el 4 de febrer de 1939. El bisbe Cartaïa retornà a la seva diòcesi, el 18 de febrer, i es trobà ben aviat amb la desagradable sorpresa de la repressió dels vencedors. «Contra les persones, i de forma massiva, s'aplicà el concepte de **adhesión a la rebelión militar**, forçant la figura jurídica que en produir-se la sublevació militar del 18 de juliol, havia desaparegut la legalitat republicana» (5).

Les persones implicades no eren, evidentment, les més destacades de la situació republicana o de les formacions o partits que protagonitzaren la resistència. Aquelles havien tingut temps per exilar-se i fugir de la nova violència, la qual recauria sobretot sobre persones de bona fe o dels rengles inferiors.

La jurisdicció, que entenia en els delictes alludits, era la militar, la qual actuava en la forma de sumaríssims d'urgència. Les condemnes a fort foren les penes més correntment imposades (6).

- (3) El text de la pastoral ha estat publicat diverses vegades. Podeu trobar-lo a l'obra citada a la nota anterior, ps. 831-854. L'actitud dels catòlics que no es posaren al costat dels militars sublevats ha estat remarcada i estudiada per H. RAGUER: **La Unió Democràtica de Catalunya i el seu temps (1931-1939)**, Barcelona, Abadía de Montserrat, 1976, i **La Espada y la Cruz, La Iglesia 1936-1939**, Barcelona, Bruguera, 1977.
- (4) Tota la documentació que emprem en aquest treball és guardada a l'Arxiu Diocesà de Girona, lliçall 474, secció S.
- (5) J. M. COLOMER, J. M. AINAUD, B. de RIQUER, **Els anys del franquisme**, Barcelona, Dopesa, 1978, ps. 10-11.
- (6) J. BENET, **Ocupació de Catalunya per les tropes franquistes**, Barcelona, la Gaia Ciència-Edicions 62, 1977. Com a noms indicatius d'aquesta repressió, duríssima i injusta, cal recordar a Girona els noms de l'escriptor Carles Rahola (15-III-39); de l'alcalde de Santa Coloma de Farners, Lluís Mon i Pascual (11-V-39); del diputat al Parlament de Catalunya, Josep Fàbrega i Pou (12-VIII-39) entre molts d'altres. Vegeu també el cas d'Amadeu Carbonell a **9 País**, núm. 44, Figueres, 10 a 13-II-1978, p. 10.

L'ACTUACIO DEL BISBE EL 1939

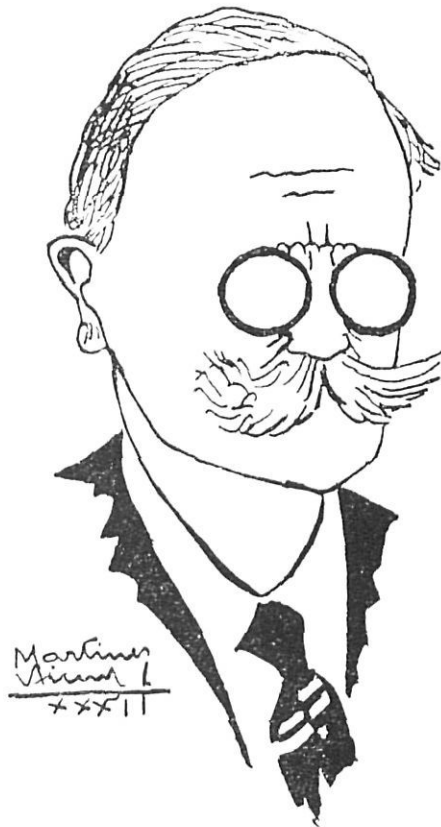
Davant aquell estat de coses, contrari a la doctrina del «no mataràs», ¿quina va ser l'actuació del bisbe de Girona?

Els moments eren difícils, però la seva adhesió, i la de l'Església en general, al govern de Burgos podien tenir audiència davant el Cap de l'Estat i obtenir l'indult de les penes més greus. La correspondència conservada demostra que així ho va fer i que en alguns casos obtingué la gràcia que demanava.

La primera sol·licitud d'indult que hem localitzat (document núm. 1) data del 5 de març i fa referència a les primeres sentències dictades pel Tribunal Militar. Cal observar que aquesta petició no duu cap nom concret i té un caire general.

El Vice-president del Govern contestà el dia 16 de març, de Burgos estant, amb aquestes paraules: «Con la emoción más profunda he leído la solicitud de indulto que su inagotable caridad eleva a S. E. el Jefe del Estado, y con el mayor agrado pongo tan cristiano ruego en manos del Caudillo, a quien sin duda iluminará Dios Nuestro Señor en trance tan difícil y grave».

Cal tenir en compte que quan Francisco Gómez Jordana escrivia aquestes ratlles, les execucions havien començat ja a Girona. El dia abans, precisament, Carles Rahola —símbol gi-

Carles Rahola fou condemnat a la pena de mort el dia 1 de març del 1939. De segur que la sol·licitud del bisbe Cartaïa datada el 5 del mateix mes intercedia en favor seu. (Dibuix de Martínez Vicens).

Una típica estampa de la postguerra: El bisbe Cartaña i les autoritats de Girona a la sortida de l'església de Sant Feliu.

roní de la repressió del 1939— havia caigut afusellat ran de les tàpies del cementiri de Girona (7).

La segona sollicitud és datada el 5 d'abril i relaciona noms i cognoms de persones condemnades a la pena capital. Dues són de Tarragona —el Dr. Battestini i el Sr. Coca— i l'altra és una mestra de les comarques gironines: Maria Dorca. El bisbe sabia que la primera demanda havia servit per ben poca cosa, però tornà a insistir i a lloar les virtuts del Cap d'Estat per mirar de reeixir en la súplica (document número 2).

El Vice-president, aquesta vegada de manera més ràpida, li féu saber, el dia 8 del mateix mes, que havia rebut la súplica i que complia «sus siempre gratos deseos para mí». La decisió final del Cap d'Estat, però, no fou comunicada al bisbe de Girona fins al dia 15: «han si-

do conmutadas por el Generalísimo las graves penas recaídas en sus diocesanos Luis Coca y Saperas y María Dorca Blanch. No así en el caso de Fafael Battestini Galeys, médico, acerca de quien la más alta jerarquía del Estado se ha dado por enterado de la pena impuesta, sin estimar la gracia que con tanto interés y espíritu cristiano ha solicitado Vd. en ejercicio de su estimada misión Pastoral».

Battestini, director de l'hospital tarragoní, fou doncs passat per les armes, i el bisbe Cartaña hagué de resignar-se a saber que «el referido señor había muerto confortado con los auxilios de la Religión» (document núm. 3).

La darrera demanda d'indult que hem trobat correspon a un eclesiàstic, Mn. Joan Fuster, qui durant el temps de la guerra exercí el càrrec d'oficial a la presó de Girona. La súplica és acompanyada d'una alegació per mirar de disminuir «la malicia de los actos que se le atribuyen» (document núm. 4).

La sollicitud, aquesta vegada, serà escoltada. El Vice-president Gómez Jordana li ho comunicà, de Burgos estant, el 25 de juliol: «me complazco en comunicarle que el Jefe del Estado ha ejercitado en este caso la gracia de esta prerrogativa propia de su alta jerarquía», i afegeix: «Le acompaño una copia de la resultancia de

(7) Les primeres execucions sembla que foren iniciades a Girona el 8 de març, en què hi hagué 10 víctimes. Rahola fou afusellat sol el dia 15. L'endemà en caigueren 10 més. Vegeu el testimoniatge punyent que ofereix Gabriel Pujiula a **Presència**, núm. 423, 22-V-1976, p. 26.

Processó d'enterrament del bisbe Cartaña
(3 d'agost del 1963).

autos, a fin de que V. I. tenga conocimiento del proceder del indultado», sens dubte per tal que fos castigat pel mateix bisbe de Girona.

El bisbe acollí la notícia amb satisfacció i agraïment, tal com ho feu saber el Vice-president del govern «nacional» a través d'una nova lletra, datada el 4 d'agost. En un dels paràgrafs d'aquesta carta hi llegim: «Yo hubiese incoado expediente canónico contra él tan pronto llegué a Gerona y así lo dije al Sr. Auditor; pero creí mejor esperar el fallo del Tribunal Militar. Ahora tengo resuelto verificarlo para demostrar que los Sagrados Cánones también condenan la conducta de los eclesiásticos cuando se apartan del recto camino que su vocación y propio estado les señala. El hábito nunca ha de servir de patente para faltar a las leyes, sino que exige que sean ejemplares en todo».

A MANERA DE CLOENDA

La lectura sencera dels documents comentats i que reproduïm tot seguit deixen veure la positura d'un bisbe i de l'església espanyola envers el nou règim sorgit de la guerra civil. El bisbe Cartaña estava, per descomptat, més a prop de Gomà que de Vidal i Barraquer (8) i no deixava passar cap oportunitat per declarar la seva simpatia i adhesió al Cap de l'Estat.

(8) Una visió sobre les positures de Gomà i Vidal i Barraquer pot trobar-se a R. COMAS, *Gomà-Vidal i Barraquer: Dues visions antagòniques de l'Església del 1939*, Barcelona, Laia, 1974.

Motat per sentiments humanitaris i religiosos, mirà de parar les execucions d'alguns diocesans gironins i de les comarques tarragonines. En aquest sentit resulta reveladora la petició d'indult a favor del doctor Battestini, a qui coneixia de l'època anterior a l'episcopat, quan ambdós havien col·laborat a l'hospital de Tarragona.

Al capdavall, de tota manera, hagué d'acceptar allò que Franco donava per bo i hagué de contemporitzar-hi amb un servilisme propi del moment. D'una altra faisó no s'entendria la frase «algunas veces más altos intereses obligan a contrariar los nobles sentimientos del corazón a quienes tienen encomendado el régimen del Estado».

Era, no ho oblidem, l'època en què la religió i el patriotisme es donaven la mà d'esquenes al poble vençut i derrotat. Els bisbes havien fet política i havien d'acceptar-ne les conseqüències. Vidal i Barraquer, des de l'exili, ho denunciava amb la lucidesa que no havien tingut els altres prelats: «La actuación de los obispos y clero en general ha sido demasiado política en perjuicio de la autoridad e independencia que siempre debe mantener la jerarquía» (9).

DOCUMENTS

— 1 —

Gerona, 5 de Marzo de 1939.
III Año Triunfal

Excmo. Sr. D. Francisco Gómez Jordana
Vice-Presidente del Gobierno Nacional

Burgos

Excelentísimo Señor: Enterado de que por el Tribunal Militar que actúa en esta Ciudad fueron dictadas varias sentencias de muerte, sin ánimo de entorpecer el camino de la justicia y sí acordándome sólo de mi sagrada misión, a fin de suavizar en lo posible las exigencias de aquella virtud, le pido eleve a Su Exca. el Jefe del Estado, mi encarecido ruego de que use de misericordia conmutando la pena capital en la pena inmediata inferior, en los casos en que las leyes y el mayor bien de España consientan una interpretación benigna.

(9) Informe enviat a Pius XII, 12 de juny de 1939. Cfr. J. M.ª GONZALEZ RUIZ, «Religión», a *La cultura bajo el franquismo*, Barcelona, Ediciones de bolsillo, 1977, p. 179.

Con esta oportunidad tengo el honor de reiterarle el testimonio de mi profundo respeto y consideración más distinguida con que soy de V. Excia. afmo. seguro servidor que le bendice «in Domino»,

[José, Obispo de Gerona]

— 2 —

Gerona, 5 de abril de 1939

Año de la Victoria

Excmo. Sr. D. Francisco Gómez Jordana

Vice-Presidente del Gobierno Nacional

Burgos

Excelentísimo Señor:

La carta con que V. E. contestó a la que yo le había dirigido, implorando la clemencia posible en favor de mis diocesanos condenados a muerte, confirmó el concepto que tenía formado de la rectitud con que procede Su Excelencia el Jefe del Estado así como de su bondadoso corazón y de que con tales virtudes V. E. le segunda.

La justicia y misericordia hermanadas en el Supremo Juez pueden encontrar también un punto de conciliación en quienes rigen los destinos de los pueblos, cuando a un mismo tiempo resultan el bien del individuo y la grandeza de la Patria.

Dejando la apreciación al superior criterio de Su Excelencia el Jefe del Estado si ello se cumpliría en gracia del indultado que se concediera a D. Rafael Battestini Galeys, médico, y a D. Luis Coca Saperas, condenados por el Tribunal Militar de Tarragona, me atrevo a pedir con todo encarecimiento en favor de los mismos toda la misericordia posible, seguro de que el uso de clemencia para con ellos será de gran satisfacción para el vecindario de Tarragona.

El Dr. Battestini era Director del Hospital de S. Pablo y Sta. Tecla de Tarragona, durante el tiempo que yo formaba parte de aquella Junta Administrativa, siéndome grato hacer constar que observó siempre una ejemplar conducta lo mismo en el orden profesional que por su actividad y celo en bien de la Casa y de los enfermos, poniéndose de la parte de la Religión, sí, en el período republicano, se suscitó alguna cuestión religiosa.

Al Sr. Coca no le tenía tratado personalmente, pero le conocía por referencias que hoy me confirman sacerdotes y el Superior de los Pa-

drres de la Compañía de Jesús que hoy me escriben en su favor.

Aprovechando esta oportunidad le suplico también la máxima piedad por D.^o María Dorca Blanch, Maestra Nacional de Vilamacolum (Gerona), condenada a muerte por el Tribunal de Gerona. Es hija de una familia cristiana de Vilamarí (Gerona). Su padre, hombre de derechas, dice que no puede explicarse cómo su hija haya podido dar motivo para una pena tan grave, y lo dice llorando. Y así, con todo el respeto para el Tribunal Juzgador, acude a la clemencia de su Excelencia el Jefe del Estado, tanto más cuanto tiene la seguridad de que su hija corresponderá con su ejemplar conducta laborando para el bien de España.

Espero, Excmo. Sr., que se hará cargo de la misión Pastoral que tengo confiada y de que en lo que esté de su parte apoyará el ruego de este su aftmo. seguro servidor y amigo que le bendice, ofreciéndole sus mejores votos ante el Señor,

[José, Obispo de Gerona]

— 3 —

Gerona, 26 de abril de 1939

Año de la Victoria

Excmo. Sr. Vice-Presidente del Gobierno Nacional y Ministro de Asuntos Exteriores.

Burgos

Excmo. Sr.: Recibí con honor y profundo agradecimiento la carta de fecha 15 de los corrientes con la que V. E. me comunicaba que habían sido conmutadas por Su Excelencia el Jefe del Estado las penas impuestas a D. Luis Coca Saperas y a D. María Dorca Blanch. ¡Que Dios les premie su magnífico proceder!

Con pena me enteré de que no había sido posible estimar igual gracia en favor de D. Rafael Battestini. Pero estoy convencido de que algunas veces más altos intereses obligan a contrariar los nobles sentimientos del corazón a quienes tienen encomendado el régimen del Estado. Ha sido para mí de gran consuelo saber que el referido señor había muerto confortado con los auxilios de la Religión y resignado a la voluntad divina.

Con esta oportunidad le reitera el testimonio de su profundo respeto y de sus mejores votos su aftmo. seguro servidor y capellán que le bendice,

[José, Obispo de Gerona]

Gerona, 7 de Mayo de 1939
Año de la Victoria

Excmo. Señor Francisco Gómez Jordana
Vice-Presidente del Gobierno Nacional
Burgos

Excelentísimo Señor:

Vuestra Excelencia que conoce la naturaleza de mi sagrada misión, no extrañará que de nuevo acuda a implorar del magnánimo corazón de Su Excia., el Jefe del Estado, clemencia en favor de un sacerdote de este Obispado, Rvdo. D. Juan Fuster Cuyàs, que ha sido condenado a muerte por el Tribunal Militar.

Acepto con todo respeto el fallo recaído, aunque me ha causado profundísima pena, y únicamente con ánimo de aminorar sus efectos

pido a V. E. que eleve al Generalísimo mi humilde y encarecida petición de la gracia de indulto en favor del expresado sacerdote. En apoyo de mi súplica alego que el Rdo. D. Juan Fuster tiene una visión rara y extraña de las cosas, y con seguridad que ello le indujo a equivocarse en la conducta que había de seguir durante su estancia en la cárcel y luego, al ejercer el cargo de Oficial de la misma, lo cual ciertamente que disminuye la malicia de los actos que se le atribuyen y, por consiguiente, su responsabilidad hacer viable el indulto solicitado.

Me es grato adjuntarle, en el mismo sentido, el voto del Excelentísimo Cabildo de esta Catedral.

Con este motivo se complace en reiterarle la expresión de su profunda consideración y respeto con que es de V. E. afmo. seguro servidor que le bendice «in Domino»,

[José, Obispo de Gerona]